

Лекція 2

2.1. Типи національних економічних систем, механізми їх регулювання

Економічна система – це впорядкована сукупність елементів національної економіки.

Слід відмітити, що, по-перше, жодна економічна система не існує без людей, по-друге, до складу продуктивних сил входять не тільки люди, а й продукти їхньої інтелектуальної діяльності (наука, технологія), менталітет, що відрізняє один народ від іншого. Невід'ємною складовою економічної системи є природне середовище, яке перетворюють люди.

Основними елементами економічної системи є:

- соціально-економічні відносини, що базуються на формах власності на економічні ресурси та результати господарської діяльності, що склалися у кожній економічній системі;
- організаційні форми господарської діяльності;
- господарський механізм, під яким слід розуміти спосіб регулювання економічної діяльності на макроекономічному рівні;
- економічні зв'язки між суб'єктами господарювання.

Отже, економічну систему прийнято розглядати як складний організм (складну систему), що являє собою особливим чином упорядковану, скоординовану систему зв'язків між господарюючими суб'єктами національної економіки. Економічна система – це одна з підсистем суспільства, яка поєднує в собі сукупність усіх компонентів (елементів, ланок) економіки (галузі, підприємства, індивідуальні господарства, людей як безпосередніх учасників виробництва), природне середовище і виробничі відносини (див. рис. 2.2).

Функціонування і розвиток економічної системи визначають економічне життя суспільства.

Рис. 2.2. Складові економічної системи

Залежно від особливостей, які властиві основним елементам економічної системи, прийнято розрізняти такі основні їх типи:

- традиційна (натуральне господарство);
- ринкова;
- планово-централізована;
- змішана (ринкова економіка змішаного типу);
- перехідна.

В основі функціонування певного типу економічної системи лежать положення відповідної економічної теорії:

- натуральному господарству відповідає класична теорія саморегулювання;
- в основі ринкової лежать кейнсіанська та неокласична теорії регулювання економіки;
- в основу планово-централізованої економічної системи покладені положення марксистської теорії;
- ринковій економіці змішаного типу відповідають методи теорії неокласичного синтезу та інституціональних перетворень.

Кожен із типів економічних систем має свій механізм регулювання економічних процесів. Так, регулятором ринкової економіки є ринковий механізм, планово-централізованої – адміністративно-командна система, ринкової економіки змішаного типу – змішана система регулювання (поєднання елементів ринкового механізму та державного регулювання економіки).

Ринкова економіка у чистому вигляді характеризується механізмом ринкового саморегулювання. При цьому економіка народного господарства регулюється «невидимою рукою» у напрямку до найкращого результату, збалансування інтересів товаровиробника та споживача.

Ринковий механізм як регулятор ринкової економіки базується на принципах економічної свободи, вільної взаємодії попиту та пропозиції, вільного ціноутворення та конкуренції. Основними недоліками такої системи є економічні кризи, що виникають періодично, та їх супутники – безробіття та інфляція. Перевагами ринкового механізму слід визнати: ініціативність, високу підприємницьку активність (у результаті постійного пошуку); автоматичний розподіл ресурсів за галузями та сферами; оперативне реагування на зміну економічної кон'юнктури.

Адміністративно-командний механізм – це жорстко централізоване державне управління соціально-економічним розвитком країни на основі директивного плану. Сутність такого механізму зводиться до регламентації програми дій товаровиробника через державний план, у якому директивно встановлюється скільки та якої саме продукції слід виробити, скільки, де та за якою ціною її реалізувати тощо. Ініціатива та самостійність не допускаються. А, отже, пригнічується економічна свобода та конкуренція, знищуються стимули до високоефективної праці, має місце постійний дефіцит товарів і, як наслідок, незадоволений попит.

Змішаній економіці властива система управління, яка базується на різноманітні форм власності. Вона поєднує переваги ринкових та державних регуляторів. Основним регулятором економічних процесів виступає ринковий механізм, а державне регулювання його доповнює.

Сьогодні майже в усіх країнах світу має місце регульована ринкова економіка. Однак загальний курс на розвиток змішаної економіки не означає стандартизацію та одноманіття. В кожній країні склалися властиві для неї моделі змішаної економіки. Різниця між ними полягає у так званих «коефіцієнтах змішування» різних форм власності, ролі ринку та державного регулювання національної економіки. Однак загальні риси властиві економіці усіх таких країн. Зазначене обумовило необхідність виокремлення (виділяти) видів(и) та моделей(і) регулювання економіки змішаного типу.

2.2. Види та моделі регулювання економіки змішаного типу

В економічній теорії розрізняють види та моделі регулювання економіки змішаного типу. Перш за все, виділяють два основні види регулювання економіки змішаного типу – економічний лібералізм та економічний дирижизм.

Економічний лібералізм (від лат. «*liberal*» – вільний) – системасоціально-економічних відносин, у якій домінують ринкові регулятори, а роль держави зведена до мінімуму. До країн економічного лібералізму можна віднести США, Канаду, Великобританію, Австралію, у яких: державний секторне перевищує 10%, державні витрати сягають 30-35% від ВВП, переважають правові та економічні методи регулювання.

Економічний дирижизм (від лат. «*dirigi*» – керований) – система соціально-економічних відносин зі значним впливом держави на соціально-економічний розвиток. До країн економічного дирижизму відносять Австрію, Японію, Німеччину, Швецію, у яких державний сектор відіграє істотну роль (сягає 10-20%), державні витрати сягають 45-50% від ВВП, для регулювання активно використовуються прямі, адміністративні та специфічні методи.

Основними моделями регулювання економіки змішаного типу визнані ліберальна (американська), європейська та японська.

Американська (ліберальна) модель побудована на системі заохочення підприємницької активності й зусиль найбільш активної частини населення.

Держава за такою моделлю втручається в ті процеси, які не регулюються ринковим механізмом, і регулювання зводиться до встановлення «правил гри» та сприятливих умов для ведення бізнесу. Головним макроекономічним координатором у ліберальній моделі регулювання виступає центральний банк. Тобто регулювання реального сектора здійснюється опосередковано через функції центрального банку, шляхом впливу на фінансові ринки та пропозицію грошової маси.

Європейська (соціал-демократична) модель передбачає посилену увагу до соціальної сфери, рівня зайнятості, соціального забезпечення, трудових відносин та жорсткої політики доходів. Головним орієнтиром цієї моделі є активне втручання держави у процес розподілу і перерозподілу доходів, створення сильної системи соціального захисту населення, домінування ідей рівності й солідарності.

Японська модель передбачає централізоване регулювання соціально- економічного розвитку країни з боку держави на основі використання переважно економічних, опосередкованих та неформальних методів державного регулювання економіки. В регулюванні домінує психологія колективізму, солідарності, підпорядкування особистих інтересів колективнимі державним.